నటరాజస్తోత్రం , చరణ శృంగ రహిత స్తోత్రం, నటేశ నవకం

((ప్రతిపదార్థం, తాత్పర్యం మరియు విశేషాలతో)

రచన ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి 07 -08 -25

ఛందస్సు- శంభు నటనం (జ , స , న , భ , జ , స , న , భ , వ(లగ)

పతంజలి ముని రచించిన ఈ స్తోత్రం శివుని వాహనం అయిన నందిని ఉద్దేశించిందని తెలుస్తోంది. నందిని ఆటపట్టించడానికి, పతంజలి ముని చర ణాలు, కొమ్ములు లేని పదాలను ఉపయోగించి ఈ స్తోత్రాన్ని అప్పటికప్పుడు రచించారు. ఏత్వము, ఐత్వము, ఓత్వము, ఔత్వము వీటిని కొమ్ములంటారు. దీర్ఘాక్షరాలని కాళ్లు అంటారు. ఇవి లేని

అపూర్వ స్తోత్రం ఇది. కుండలినీ శక్తి గమనం ఈ తొమ్మిది శ్లోకాలలో ఉన్నది. అర్థాలతో చదువుకొని పునీతులు కండి. ఇది విన్న శివుడు చాలా సంతోషించి, పతంజలికి దర్శనం ఇచ్చి ఈ స్తోత్రానికి లయబద్ధంగా నాట్యం చేసాడట.

ఈ సంఘటన తమిళనాడులోని మద్రాసు నుండి దాదాపు వంద మైళ్ళ దూరంలో ఉన్న చిదంబరం (తిల్లై అని కూడా పిలుస్తారు)లో జరిగిందని చెబుతారు. ఈ ప్రదేశం భారతదేశంలోని అత్యంత పవిత్ర స్థలాల్లో ఒకటి. బంగారు కప్పు ఉన్న ఈ దేవాలయంలో శివుడు నటరాజ రూపంలో తన విశ్వరూప నాట్యాన్ని ప్రదర్శిస్తాడు.

శ్లోకం - 1

సదంచిత ముదంచిత నికుంచిత పదం ఝలఝలంచలిత మంజు కటకం

పతంజలి దృగంజన మనంజన మచంచలపదం జనన భంజన కరం .

కదంబరుచిమంబరవసం పరమమంబుద కదంబ కవిడంబకగలం

చిదంబుధి మణిం బుధ హృదంబుజ రవిం పర చిదంబర నటం హృది భజ .. 1..

ప్రతిపదార్థం:

- సత్ + అంచితం = మంచివారిచే పూజింపబడిన
- ఉదంచిత నికుంచిత పదం = పైకెత్తిన, వంచబడిన పాదం కలవాడు(కుంచిత పాదుడు)
- ఝలఝలత్ + చలిత మంజు కటకం = ఝలఝలమనే శబ్దంతో కదిలే అందమైన కడియాలు కలవాడు
- పతంజలి దృక్ + అంజనం = పతంజలి మహర్షి కళ్ళకు కాటుక వంటివాడు (జ్ఞానాన్నిచ్చేవాడు)
- అనంజనం = ఏ విధమైన మాలిన్యం లేనివాడు
- అచంచలపదం = కదలిక లేని స్థానంలో ఉండేవాడు
- జనన భంజనకరం = పునర్జన్మలను తొలగించేవాడు
- కదంబ రుచిం = కడిమి పూల అందం కలవాడు
- అంబరవసం = ఆకాశాన్నే వస్త్రంగా ధరించినవాడు
- పరమం = గొప్పవాడు
- అంబుద కదంబ కవిడంబక గలం = మేఘ సమూహం (మెరుపులు) వంటి చీకటి గొంతు కలవాడు
- చిత్ + అంబుధి మణిం = చిదానందమనే సముద్రంలో మణి వంటివాడు

- బుధ హృత్ + అంబుజ రవిం = జ్ఞానుల హృదయమనే పద్మాన్ని వికసింపజేసే సూర్యుడు వంటివాడు

పర చిదంబర నటం = గొప్ప చిదంబర నటరాజును

హృది భజ = హృదయంలో భజించు.

తాత్పర్యం:

మంచివారిచే పూజించబడే, వంచబడిన పాదాన్ని పైకెత్తి నాట్యం చేసే చిదంబర నటరాజును హృదయపూర్వకంగా భజించండి. ఆయన కదిలే అందమైన కడియాలు ఝులఝుల శబ్దం చేస్తాయి. పతంజలి మహర్షికి జ్ఞానాన్నిచ్చే కాటుక వంటివాడు, ఎలాంటి మాలిన్యం లేనివాడు, పునర్జన్మల నుండి విముక్తిని కలిగించేవాడు. ఆయన కడిమి పూల అందంతో, ఆకాశాన్ని వస్త్రంగా ధరిస్తాడు. ఆయన మెరుపులతో కూడిన మేఘాల సమూహం వంటి చీకటి గొంతు కలవాడు. చిదానందమనే సముద్రంలో అమూల్యమైన మణి వంటివాడు. జ్ఞానుల హృదయాలనే కమలాలను వికసింపజేసే సూర్యుడు అయిన   గొప్ప చిదంబర నటరాజును హృదయంలో భజించు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకంలో శివుని నర్తన భంగిమ, ఆయన ధరించిన కడియాలు, ఆయన నైర్మల్య స్వభావం, ఆయన పునర్జన్మలను తొలగించే శక్తి వర్ణించబడ్డాయి. పతంజలి మహర్షి దృష్టికి ఆయన అంజనం (కాటుక) వంటివాడు అని చెప్పడం ద్వారా, శివుడు జ్ఞానదాత అని సూచించబడింది.

శ్లోకం - 2

హరం త్రిపుర భంజనమనంతకృతకంకణమఖండదయ మంతరహితం

విరించిసురసంహతిపురందర విచింతితపదం తరుణచంద్రమకుటం .

పరం పద విఖండితయమం భసిత మండితతనుం మదనవంచన పరం

చిరంతనమముం ప్రణవసంచితనిధిం పర చిదంబర నటం హృది భజ .. 2..

ప్రతిపదార్థం:

- హరం = హరుడు, పాపాలను, దుఃఖాలను తొలగించి ముక్తిని ప్రసాదించేవాడు
- త్రిపుర భంజనం = త్రిపురాసుర సంహారం చేసినవాడు (త్రివిధ దుఃఖాలను నశింపజేసేవాడు)
- అనంత కృత కంకణం = అనంతమైన సర్పం (శేషుడు) కంకణంగా కలవాడు
- అఖండ దయం = నిరంతరం కరుణను కురిపించేవాడు

- అంతరహితం = అంతం లేనివాడు
- విరించి సుర సంహతి పురందర విచింతిత పదం = బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు, ఇతర దేవతలతో పూజించబడే పాదాలు కలవాడు
- తరుణ చంద్ర మకుటం = బాల చంద్రుడిని కిరీటంగా ధరించినవాడు
- పరం = గొప్పవాడు
- పద విఖండిత యమం = తన పాదంతో యముడిని సంహరించినవాడు
- భసిత మండిత తనుం = భస్మంతో అలంకరించబడిన శరీరం కలవాడు
- మదన వంచన పరం = మదనుడిని జయించినవాడు
- చిరంతనం + అముం = నిత్యమైన, ఆ పరమేశ్వరుడిని
- ప్రణవ సంచిత నిధిం = ఓంకారంలో నిక్షిప్తమైన నిధి వంటివాడు
- పర చిదంబర నటం = గొప్ప చిదంబర నటరాజును
- హృది భజ = హృదయంలో భజించు.

తాత్పర్యం:

పాపాలను, దుఃఖాలను తొలగించి మోక్షాన్ని ప్రసాదించే చిదంబర నటరాజును హృదయపూర్వకంగా భజించండి. ఆయన త్రిపురాసురులను సంహరించాడు, అనంతమైన సర్పం ఆయనకు కంకణం. ఆయన దయ ఎల్లప్పుడూ కురుస్తుంది, ఆయనకు అంతం లేదు. బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు, ఇతర దేవతలు ఆయన పాదాలను పూజిస్తారు. చంద్రవంక ఆయన కిరీటంలో అలంకరిస్తుంది. తన పాదంతో యముడిని సంహరించిన ఆయన శరీరం భస్మంతో అలంకరించబడి ఉంటుంది. ఆయన మన్మథుని జయించినవాడు, నిత్యుడు, ఓంకారంలో నిక్షిప్తమైన నిధి వంటివాడు అయిన గొప్ప చిదంబర నటరాజును హృదయంలో భజించు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం శివుని శక్తి, ఆయన దయ, ఆయన నిత్యత్వం, ఆయనను పూజించే దేవతలు, యమునిపై ఆయన విజయం గురించి వివరిస్తుంది. ఓంకారంలో ఆయన నిక్షిప్తమై ఉన్నాడని చెప్పడం ద్వారా ఆయన ఆధ్యాత్మిక ప్రాముఖ్యతను సూచిస్తుంది.

శ్లోకం - 3

అవంతమఖిలం జగదభంగ గుణతుంగమమతం ధృతవిధుం సురసరిత్-

తరంగ నికురంబ ధృతి లంపట జటం శమనదంభసుహరం భవహరం .

శివం దశదిగంతర విజృంభితకరం కరలసన్మృగశిశుం పశుపతిం

హరం శశిధనంజయపతంగనయనం పరచిదంబర నటం హృది భజ .. 3..

ప్రతిపదార్థం:

- అవంతం = రక్షించేవాడు
- అఖిలం జగత్ + అభంగ గుణ తుంగం = లోకాలన్నింటినీ రక్షించేవాడు, ఆయన గుణాలు నాశనం లేనివి, ఉన్నతమైనవి
- అమతం = ఆయన స్వభావాన్ని గ్రహించడం కష్టం
- ధృతవిధుం = చంద్రుడిని ధరించినవాడు
- సుర సరిత్ + తరంగ నికురంబ ధృతి లంపట జటం = గంగా నది తరంగాల సమూహాన్ని ధరించడానికి ఇష్టపడే జటాజూటం కలవాడు
- శమన దంభ సుహరం = యముని గర్వాన్ని తొలగించినవాడు
- భవ హరం = సంసార బాధలను తొలగించేవాడు
- శివం = శుభకరుడు
- దశ దిక్ + అంతర విజృంభిత కరం = పది దిక్కులా వ్యాపించిన చేతులు కలవాడు
- కర లసత్ + మృగ శిశుం = చేతిలో మెరిసే జింక పిల్ల కలవాడు
- పశుపతిం = ప్రాణులన్నిటికీ అధిపతి
- హరం = హరుడు
- శశి ధనంజయ పతంగ నయనం = చంద్రుడు, అగ్ని, సూర్యుడు నేత్రాలుగా కలవాడు
- పర చిదంబర నటం = గొప్ప చిదంబర నటరాజును
- హృది భజ = హృదయంలో భజించు.

తాత్పర్యం:

సమస్త లోకాలను రక్షించే, నాశనం లేని ఉన్నతమైన గుణాలు కల చిదంబర నటరాజును హృదయపూర్వకంగా భజించండి. ఆయన స్వభావం అర్థం చేసుకోవడం కష్టం. ఆయన చంద్రుడిని ధరిస్తాడు, గంగానది తరంగాలను తన జటాజూటంలో ఉంచుకుంటాడు. యముడి గర్వాన్ని తొలగించి, సంసార బంధాల నుండి విముక్తిని ప్రసాదిస్తాడు. ఆ శుభకరుడు, ప్రాణుల అధిపతి పది దిక్కులా తన చేతులను చాపి ఉంటాడు. ఆయన చేతిలో జింక పిల్ల మెరుస్తూ ఉంటుంది. ఆయనకు చంద్రుడు, అగ్ని, సూర్యుడు కళ్ళుగా ఉన్నారు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం శివుని రక్షకత్వం, ఆయన గుణాల గొప్పతనం, యమునిపై ఆయన అధికారం, ఆయన జటాజూటంలో గంగను ఉంచుకోవడం, ఆయన త్రినేత్రాల గురించి వివరిస్తుంది. ఆయన పది దిక్కులకు వ్యాపించిన చేతులతో లోకాలను రక్షిస్తాడని చెప్పబడింది.

శ్లోకం - 4

అనంతనవరత్నవిలసత్కటకకింకిణీఝులం ఝులఝులం ఝులరవం

ముకుందవిధి హస్తగతమద్దల లయధ్వనిధిమిద్ధిమిత నర్తన పదం .

శకుంతరథ బర్హిరథ నందిముఖ శృంగిరిటిభృంగిగణసంఘనికటం

సనందసనక ప్రముఖ వందిత పదం పరచిదంబర నటం హృది భజ .. 4..

ప్రతిపదార్థం:

- అనంత నవరత్న విలసత్ + కటక కింకిణి ఝులం = అనంతమైన నవరత్నాలతో మెరిసే కడియాల నుండి వచ్చే చిన్న గంటల సమూహం
- ఝులఝులం ఝులరవం = ఝులఝులమనే శబ్దంతో
- ముకుంద విధి హస్తగత మద్దల లయ ధ్వని ధిమిత్ + ధిమిత్ + నర్తన పదం = విష్ణువు, బ్రహ్మ చేతుల్లోని మద్దల శబ్దానికి అనుగుణంగా నాట్యం చేసే పాదం కలవాడు
- శకుంత రథ = పక్షి (గరుడ) రథం కలవాడు (విష్ణువు)
- బర్హి రథ = నెమలి రథం కలవాడు (కుమారస్వామి)
- నంది ముఖ శృంగి రిటి భృంగి గణ సంఘ నికటం = నంది, శృంగి, రిటి, భృంగి మొదలైన గణాలతో కూడిన సమూహంతో దగ్గరగా ఉండేవాడు

- సనంద సనక ప్రముఖ వందిత పదం = సనందుడు, సనకుడు మొదలైన మహర్షులచే పూజింపబడే పాదాలు కలవాడు
- పర చిదంబర నటం = గొప్ప చిదంబర నటరాజును
- హృది భజ = హృదయంలో భజించు.

తాత్పర్యం:

అనంతమైన నవరత్నాలతో మెరిసే కడియాల నుండి ఝులఝులమనే శబ్దం వచ్చే చిదంబర నటరాజును హృదయపూర్వకంగా భజించండి. ఆయన పాదాల నాట్యం విష్ణువు, బ్రహ్మ చేతుల్లోని మద్దల లయానికి అనుగుణంగా ఉంటుంది. గరుడ వాహనుడైన విష్ణువు, నెమలి వాహనుడైన కుమారస్వామి, నంది, శృంగి, రిటి, భృంగి మొదలైన గణాలు ఆయన చుట్టూ ఉంటారు. సనందుడు, సనకుడు వంటి గొప్ప మహర్షులు ఆయన పాదాలను నమస్కరిస్తారు. అటువంటి గొప్ప చిదంబర నటరాజును హృదయంలో భజించు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకంలో శివుని నాట్యం, దాని లయ, ఆయన చుట్టూ ఉండే దేవతలు, గణాలు, మహర్షులు వర్ణించబడ్డాయి. ఇది శివుని సర్వోన్నత స్థానాన్ని, ఆయన నాట్యం యొక్క విశ్వవ్యాప్త ప్రభావాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం - 5

అనంతమహసం త్రిదశవంద్య చరణం ముని హృదంతర వసంతమమలం

కబంధ వియదింద్వవని గంధవహ వహ్నిమఖ బంధురవి మంజు వపుషం .

అనంతవిభవం త్రిజగదంతర మణిం త్రినయనం త్రిపుర ఖండన పరం

సనంద ముని వందిత పదం సకరుణం పర చిదంబర నటం హృది భజ .. 5..

ప్రతిపదార్థం:

- అనంత మహసం = అంతం లేని తేజస్సు కలవాడు
- త్రిదశ వంద్య చరణం = దేవతలచే నమస్కరించబడే పాదాలు కలవాడు
- ముని హృత్ + అంతర వసంతం = మునుల హృదయాల్లో నివసించేవాడు
- అమలం = మలినం లేనివాడు

- కబంధ వియత్ + ఇందు అవని గంధవహ వహ్ని మఖ బంధు రవి మంజు వపుషం = నీరు, ఆకాశం, చంద్రుడు, భూమి, గాలి, అగ్ని, యజమాని (ఆత్మ), సూర్యుడు అనే ఎనిమిది అంశాలతో అందమైన శరీరం కలవాడు
- అనంత విభవం = అపరిమితమైన సంపద కలవాడు
- త్రి జగత్ + అంతర మణిం = మూడు లోకాలలో మణి వంటివాడు
- త్రి నయనం = మూడు కళ్ళు కలవాడు
- త్రిపుర ఖండన పరం = త్రిపురాసురులను సంహరించడంలో ఆసక్తి కలవాడు
- సనంద ముని వందిత పదం = సనందుడు అనే మునిచే పూజించబడే పాదాలు కలవాడు
- స కరుణం = కరుణతో కూడినవాడు
- పర చిదంబర నటం = గొప్ప చిదంబర నటరాజును
- హృది భజ = హృదయంలో భజించు.

తాత్పర్యం:

అనంతమైన కాంతి, దేవతలచే పూజించబడే పాదాలు, మునుల హృదయాలలో నివసించే, మాలిన్యం లేని చిదంబర నటరాజును హృదయపూర్వకంగా భజించండి. ఆయన శరీరం నీరు, ఆకాశం, చంద్రుడు, భూమి, గాలి, అగ్ని, ఆత్మ, సూర్యుడు అనే ఎనిమిది అంశాలతో ఏర్పడింది. ఆయన అపరిమితమైన సంపద, మూడు లోకాలకు ఆభరణం వంటివాడు, మూడు కళ్ళు కలవాడు, త్రిపురాసురులను సంహరించేవాడు. సనంద మహర్షి చేత పూజించబడే పాదాలు కలవాడు, దయ గలవాడు అయిన గొప్ప చిదంబర నటరాజును హృదయంలో భజించు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకంలో శివుని అనంతమైన తేజస్సు, ఆయన విశ్వమయ స్వరూపం (అష్టమూర్తి), ఆయన గొప్ప సంపద, త్రిలోకాలను పాలించే శక్తి వర్ణించబడ్డాయి. ఆయన కరుణ, మునుల హృదయాల్లో నివసించే స్వభావం ఆయన భక్తుల పట్ల ఉన్న అనురాగాన్ని తెలియజేస్తాయి.

శ్లోకం - 6

అచింత్యమలివృంద రుచి బంధురగలం కురిత కుంద నికురంబ ధవలం

ముకుంద సుర వృంద బల హంతృ కృత వందన లసంతమహికుండల ధరం .

అకంపమనుకంపిత రతిం సుజన మంగలనిధిం గజహరం పశుపతిం

ధనంజయ నుతం ప్రణత రంజనపరం పర చిదంబర నటం హృది భజ .. 6..

ప్రతిపదార్థం:

- అచింత్యం = ఆలోచనలకు అందనంత గొప్పవాడు
- అలి వృంద రుచి బంధుర గలం = తుమ్మెదల సమూహం వంటి అందమైన నల్లని గొంతు కలవాడు
- కురిత కుంద నికురంబ ధవలం = వికసించిన కుంద పువ్వుల గుత్తి వలె తెల్లగా ఉన్నవాడు
- ముకుంద సుర వృంద బల హంతృ కృత వందన లసంతం = విష్ణువు, దేవతలు, బల అనే రాక్షసుని సంహరించిన ఇంద్రుడిచే నమస్కరించబడేవాడు
- అహి కుండల ధరం = పాములను కుండలాలుగా ధరించినవాడు
- అకంపం = చలించనివాడు (భయం లేనివాడు)
- అనుకంపిత రతిం = రతిని (మన్మథుని భార్య) చూసి దయపడినవాడు
- సుజన మంగల నిధిం = మంచివారికి శుభాలను ఇచ్చే నిధి
- గజహరం = గజాసురుడిని సంహరించినవాడు
- పశుపతిం = ప్రాణుల అధిపతి
- ధనంజయ నుతం = అర్జునుడిచే స్తుతించబడినవాడు
- ప్రణత రంజన పరం = తనను నమస్కరించే వారికి సంతోషాన్ని కలిగించడంలో ఆసక్తి కలవాడు
- పర చిదంబర నటం = గొప్ప చిదంబర నటరాజును
- హృది భజ = హృదయంలో భజించు.

తాత్పర్యం:

ఆలోచనలకు అందనివాడు, తుమ్మెదల సమూహం వంటి అందమైన నల్లని గొంతు కలవాడు, వికసించిన తెల్లని కుంద పుష్పముల వలె కాంతివంతమైనవాడు అయిన చిదంబర నటరాజును హృదయపూర్వకంగా భజించండి. విష్ణువు, దేవతలు, ఇంద్రుడు నమస్కరించేటప్పుడు ఆయన ప్రకాశిస్తాడు. పాములను చెవి పోగులుగా ధరించినవాడు, భయం లేకుండా స్థిరంగా ఉండేవాడు, రతిపై దయ చూపినవాడు. మంచివారికి శుభాల నిధి, గజాసురుడిని సంహరించినవాడు, ప్రాణుల అధిపతి. అర్జునుడిచే స్తుతించబడిన ఆయన, తనను ఆశ్రయించిన వారికి ఆనందాన్ని కలిగిస్తాడు. అటువంటి గొప్ప చిదంబర నటరాజును హృదయంలో భజించు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకంలో శివుని భౌతిక రూపం (నీలకంఠం, ధవళ వర్ణం), ఆయన పరాక్రమం (గజాసుర సంహారం), ఆయన దయ (రతిపై అనుగ్రహం), ఆయన భక్తులకు ఇచ్చే ఆనందం గురించి వివరించబడింది.

శ్లోకం - 7

పరం సురవరం పురహరం పశుపతిం జనిత దంతిముఖ షణ్ముఖమముం

మృడం కనక పింగల జటం సనకపంకజ రవిం సుమనసం హిమరుచిం .

అసంగమనసం జలధి జన్మకరలం కవలయంత మతులం గుణనిధిం

సనంద వరదం శమితమిందు వదనం పర చిదంబర నటం హృది భజ .. 7..

ప్రతిపదార్థం:

- **పరం = గొప్పవాడు**
- **సుర వరం = దేవతలలో ఉత్తముడు**
- **పురహరం = పురాలను (త్రిపురాలను) సంహరించినవాడు**
- **పశుపతిం = ప్రాణుల అధిపతి**
- **జనిత దంతి ముఖ షట్ + ముఖం + అముం = ఏనుగు ముఖం గల గణపతిని, ఆరు ముఖాలు గల కుమారస్వామిని సృష్టించినవాడు**
- **మృడం = శుభకరుడు**
- **కనక పింగల జటం = బంగారు రంగులో ఉన్న జటాజూటం కలవాడు**
- **సనక పంకజ రవిం = సనక మహర్షి అనే పద్మాన్ని వికసింపజేసే సూర్యుడు వంటివాడు**
- **సు మనసం = దయ గల మనస్సు కలవాడు**
- **హిమ రుచిం = చంద్రుని వలె కాంతివంతమైనవాడు**
- **అసంగ మనసం = ఏ దేనికీ అంటని మనస్సు కలవాడు (పార్వతితో సహా)**
- **జలధి జన్మ కరలం కవలయంతం = సముద్రం నుండి పుట్టిన విషాన్ని మింగినవాడు**

- అతులం = సాటి లేనివాడు
- గుణ నిధిం = గుణాలకు నిధి
- సనంద వరదం = సనంద మహర్షికి వరాలను ఇచ్చేవాడు
- శమితం = శాంతిని పొందినవాడు
- ఇందు వదనం = చంద్రుని వలె ఆహ్లాదకరమైన ముఖం కలవాడు
- పర చిదంబర నటం = గొప్ప చిదంబర నటరాజును
- హృది భజ = హృదయంలో భజించు.

తాత్పర్యం:

దేవతలలో ఉత్తముడు, త్రిపురాసుర సంహారకుడు, ప్రాణుల అధిపతి, గణపతి, కుమారస్వామిలకు తండ్రి అయిన చిదంబర నటరాజును హృదయపూర్వకంగా భజించండి. ఆయన శుభకరుడు, బంగారు రంగు జటాజూటం కలవాడు, సనక మహర్షి అనే పద్మాన్ని వికసింపజేసే సూర్యుడు. దయామయమైన మనస్సు, చంద్రుని వంటి కాంతి కలవాడు. ఏ దేనికీ అంటని మనస్సు కలవాడు, లోకాలను రక్షించడానికి సముద్రం నుండి పుట్టిన విషాన్ని మింగినవాడు. సాటి లేని గుణాల నిధి, సనంద మహర్షికి వరాలిచ్చినవాడు. చంద్రుని వంటి ముఖంతో శాంతిని పొందినవాడు అయిన గొప్ప చిదంబర నటరాజును హృదయంలో భజించు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం శివుని పితృత్వం (గణపతి, కుమారస్వామి), ఆయన స్వరూపం (బంగారు జటలు), ఆయన కరుణ (విషాన్ని తాగడం), ఆయన గుణాల గొప్పతనం గురించి వివరిస్తుంది.

శ్లోకం - 8

అజం క్షితిరథం భుజగపుంగవగుణం కనక శృంగి ధనుషం కరలసత్

కురంగ పృథు టంక పరశుం రుచిర కుంకుమ రుచిం డమరుకం చ దధతం .

ముకుంద విశిఖం నమదవంధ్య ఫలదం నిగమ వృంద తురగం నిరుపమం

సచండికమముం ఝటితి సంహృతపురం పరచిదంబర నటం హృది భజ .. 8..

ప్రతిపదార్థం:

- **అజం = పుట్టుక లేనివాడు**
- **క్షితి రథం = భూమిని రథంగా కలవాడు**
- **భుజగ పుంగవ గుణం = వాసుకి అనే సర్పరాజును వింటి నారిగా కలవాడు**
- **కనక శృంగి ధనుషం = బంగారు మేరు పర్వతాన్ని విల్లుగా కలవాడు**
- **కర లసత్ + కురంగ పృథు టంక పరశుం = చేతిలో మెరిసే జింక, పెద్ద బాకు, గొడ్డలి కలవాడు**
- **రుచిర కుంకుమ రుచిం = అందమైన కుంకుమ రంగు కలవాడు**
- **డమరుకం చ దధతం = డమరుకాన్ని కూడా ధరించినవాడు**
- **ముకుంద విశిఖం = విష్ణువును బాణంగా కలవాడు**
- **నమత్ + అవంద్య ఫలదం = నమస్కరించే వారికి కావలసిన ఫలాలను ఇచ్చేవాడు**
- **నిగమ వృంద తురగం = వేదాల సమూహాన్ని గుర్రాలుగా కలవాడు**
- **నిరుపమం = సాటి లేనివాడు**
- **స చండికం + అముం = చండికతో కూడినవాడు**
- **ఝటితి సంహృత పురం = త్వరగా త్రిపురాలను నాశనం చేసినవాడు**
- **పర చిదంబర నటం = గొప్ప చిదంబర నటరాజును**
- **హృది భజ = హృదయంలో భజించు.**

తాత్పర్యం:

పుట్టుక లేనివాడు, భూమిని రథంగా, వాసుకి సర్పరాజును వింటి నారిగా, బంగారు మేరు పర్వతాన్ని విల్లుగా, విష్ణువును బాణంగా కలిగిన చిదంబర నటరాజును హృదయపూర్వకంగా భజించండి. ఆయన చేతుల్లో మెరిసే జింక, పెద్ద బాకు, గొడ్డలి, కుంకుమ రంగులో ఉన్న డమరుకం ఉంటాయి. నమస్కరించే వారికి కోరిన ఫలాలను ఇచ్చే ఆయనకు వేదాలే గుర్రాలు. చండికతో కలిసి త్రిపురాలను త్వరగా నాశనం చేసిన సాటిలేని దేవుడు అయిన గొప్ప చిదంబర నటరాజును హృదయంలో భజించు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకంలో శివుని త్రిపుర సంహారానికి ఉపయోగించిన అస్త్రాలు, ఉపకరణాలు వర్ణించబడ్డాయి. భూమి, మేరువు, వాసుకి, విష్ణువు, వేదాలు ఆయన శక్తులుగా వర్ణించబడటం ఆయన విశ్వమయ స్వరూపాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం - 9

అనంగపరిపంథినమజం క్షితి ధురంధరమలం కరుణయంతమఖిలం

జ్వలంతమనలం దధతమంతకరిపుం సతతమింద్రసురవందితపదం .

ఉదంచదరవిందకుల బంధుశత బింబరుచి సంహతి సుగంధి వపుషం

పతంజలినుతం ప్రణవపంజరశుకంపర చిదంబర నటం హృది భజ .. 9..

ప్రతిపదార్థం:

- అనంగ పరిపంథినం = మన్మథునికి శత్రువు
- అజం = పుట్టుక లేనివాడు
- క్షితి ధురంధరం = భూమి భారాన్ని మోసేవాడు
- అలం కరుణయంతం = సమస్త లోకాలపై తీవ్రమైన కరుణ కలవాడు
- అఖిలం = సమస్తం
- జ్వలంతం + అనలం దధతం = మండుతున్న అగ్నిని ధరించినవాడు
- అంతక రిపుం = యముడికి శత్రువు (మృత్యుంజయుడు)
- సతతం ఇంద్ర సుర వందిత పదం = ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతలచే ఎల్లప్పుడూ పూజింపబడే పాదాలు కలవాడు
- ఉదంచత్ + అరవింద కుల బంధు శత బింబ రుచి సంహతి సుగంధి వపుషం = ఉదయిస్తున్న సూర్యకాంతి వలె, సుందరమైన శరీరం కలవాడు
- పతంజలి నుతం = పతంజలి మహర్షిచే స్తుతించబడినవాడు
- ప్రణవ పంజర శుకం = ఓంకారమనే పంజరంలో ఉన్న చిలుక వంటివాడు
- పర చిదంబర నటం = గొప్ప చిదంబర నటరాజును
- హృది భజ = హృదయంలో భజించు.

తాత్పర్యం:

మన్మథుని శత్రువు, పుట్టుక లేనివాడు, భూమి భారాన్ని మోసేవాడు, సమస్త లోకాలపై కరుణ చూపేవాడు అయిన చిదంబర నటరాజును హృదయపూర్వకంగా భజించండి. ఆయన మండుతున్న అగ్నిని చేతిలో ధరిస్తాడు, యముడికి శత్రువు. ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతలు నిరంతరం ఆయన పాదాలను పూజిస్తారు. ఉదయిస్తున్న వంద సూర్యుల కాంతి వలె, సువాసనతో కూడిన శరీరం కలవాడు. పతంజలి మహర్షిచే స్తుతించబడిన ఆయన ఓంకారమనే పంజరంలో ఉండే చిలుక వంటివాడు అయిన గొప్ప చిదంబర నటరాజును హృదయంలో భజించు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకంలో శివుని కరుణ, మృత్యుంజయుడు అనే నామం, ఆయన తేజస్సు, అలాగే ఆయన ఓంకార స్వరూపం గురించి చెప్పబడింది. పతంజలి మహర్షిచే స్తుతించబడినట్లు చెప్పడం ఈ స్తోత్రం యొక్క ప్రాముఖ్యతను తెలుపుతుంది.

శ్లోకం - 10

ఇతి స్తవమముం భుజగపుంగవ కృతం ప్రతిదినం పఠతి యః కృతముఖః

సదః ప్రభుపద ద్వితయదర్శనపదం సులలితం చరణ శృంగ రహితం .

సరఃప్రభవ సంభవ హరిత్పతి హరిప్రముఖ దివ్యనుత శంకరపదం

స గచ్ఛతి పరం న తు జనుర్జలనిధిం పరమదుఃఖజనకం దురితదం .. 10..

ప్రతిపదార్థం:

- **ఇతి = ఈ విధంగా**
- **సులలితం = చాలా అందమైనది**
- **చరణ శృంగ రహితం = చరణ శృంగ రహితమయిన**
- **సరః ప్రభవ సంభవ హరిత్ + పతి హరి ప్రముఖ దివ్య నుత శంకర పదం = సరస్సులో పుట్టిన బ్రహ్మ, దిక్పాలకులు, విష్ణువు మొదలైన దేవతలచే స్తుతించబడిన శివుని పాదాలు కలిగిన ఈ స్తోత్రాన్ని**
- **భుజగ పుంగవ కృతం = సర్పరాజు (శేషుడి అవతారం అయిన పతంజలి) చే రచించబడిన**
- **స్తవం + అముం = ఈ స్తుతిని**
- **కృతముఖః = మంచి మనస్సుతో**

- ప్రతిదినం పఠతి యః = ప్రతిరోజూ ఎవరు పఠిస్తారో
- సః= అతడు
- సదః ప్రభు పద ద్వితయ దర్శన పదం =చిదంబర సభలో ఉన్న దేవుని పాదాలను చూసే స్థానాన్ని పొందుతారు.
- గచ్ఛతి పరం = పరమపదాన్ని పొందుతాడు
- పరమ దుఃఖ జనకం దురితదం = గొప్ప దుఃఖాన్ని, పాపాన్ని కలిగించేది (సంసారం)
- న తు జనుర్ + జలనిధిం = పునర్జన్మ అనే సముద్రంలో పడడు

తాత్పర్యం:

ఈ విధంగా, సర్పరాజైన పతంజలిచే రచించబడిన ఈ అందమైన స్తోత్రాన్ని ఎవరు మంచి మనస్సుతో ప్రతిరోజూ పఠిస్తారో, వారు సభలో పరమేశ్వరుని పాదాలను చూసే స్థానాన్ని పొందుతారు. ఇది బ్రహ్మ, దిక్పాలకులు, విష్ణువు మొదలైన దేవతలచే స్తుతించబడిన శివుని పాదాలను వర్ణిస్తుంది. ఈ స్తోత్రాన్ని పఠించినవారు గొప్ప దుఃఖాన్ని, పాపాన్ని కలిగించే సంసారం అనే సముద్రంలో పడకుండా, పరమపదాన్ని పొందుతారు.

విశేషాలు:

ఇది స్తోత్రం యొక్క ఫలశ్రుతి. ఈ స్తోత్రం చదవడం వల్ల కలిగే ప్రయోజనాలను వివరిస్తుంది. ఇది పఠించేవారికి మోక్షం లభిస్తుందని, వారు పునర్జన్మల నుండి విముక్తి పొందుతారని స్పష్టం చేస్తుంది.
